

DIÁKOK A MŰEMLÉK- VÉDELEMBEN – 2. RÉSZ

Pauló Tamás
ny. faipari mérnök-tanár

A magyarországi faiparitechnikus-képzés zászlóshajójában, az újpesti Kozma Lajos Faipari Szakközépiskolában 1990 óta tartott a diákok „megfertőzése” a faipar múltjának megismertetésével. Szemléletem szerint azok a diákok, akik az őseik által gyártott szép bútorokat, általuk használt régi szerszámokat, gépeket megismerik, maguk is igényesebben, elhivatottabban fognak dolgozni.

Az 1998-ban a Székelyföldön még nyomokban előforduló vízajtású fűrészmalom-maradványok, emlékek felderítésére indított magánjellegű érdeklődés, majd kutatás első jelentős objektuma a Vasláb-Heveder községben található Bence-féle vízfűrész volt. A diákok közreműködésével végzett 1999-es felmérés, majd annak kiértékelése és az azt követő egy hónapig látható kiállítás az első lépése volt annak a hosszú távú projektnek, amely a mai napig tart. A Bence család által 1860 körül épített fűrészmalom (mint utóbb kiderült) az egyetlen, közel eredeti állapotban megmaradt, működőképes, sőt az akkori időkig napi használatban lévő deszkametsző fűrész.

Ezen a területen kb. a XV. század első felében jelentek meg az első ilyen berendezések, és azóta gyakorlatilag változatlan formában működtek, szinte őskövületeként a faipar legértékesebb emlékei közé tartoznak. Éppen ezért tartottam fontosnak ennek a fűrészmalomnak a műszaki állagmegóvását.

Eredeti vízfűrész és az alkatrészek tanulmányozása – 2004

Projektünk felelősségét és egyben értékét is növelte, hogy az 1960-as évek végén Tarisznyás Márton, a gyergyószentmiklósi múzeum akkori igazgatója (1980-as halálát követően a múzeum felvette a nevét) műemléki védettség alá helyezte a fűrész a Gyergyói-medence több más vízi energiával működő berendezésével együtt. A Bence-féle vízfűrész 2003-ban történt felújítását megelőzően éppen ezért egyeztetni kellett a

Tarisznyás Márton Múzeum igazgatójával, az akkor erre a posztra került Csergő Tibor Andrással. A fiatal történész segített bennünket az akadálymentes munkavégzésben. Elvégzett munkánk szakszerűségét és a kis csapat elhivatottságát látva, már 2003 őszén elkezdtünk tárgyalni egy hosszabb távú együttműködésről a múzeum támogatásával a Gyergyói-medence még meglévő néhány – többnyire igen rossz

A fűrészmalom-építés pillanatai – 2005-2006

állapotban lévő – vízfűrészének felméréséről, felújításáról. Mivel az addig eltelt idő alatt gyakorlatilag minden költséget mi fedeztünk és a projektek magánvállalkozásnak voltak tekinthetők, így hamar létrejött a szóbeli egyezség. Aztán 2004 nyarán jómagam 4 végzős tanítvánnyal saját költségen kiutaztam Gyergyószentmiklósrra, ahol Csergő Tibor igazgató a saját házában szállásolt el bennünket és biztosította az ellátásunkat.

A városban lévő múzeum udvarán néhány felállított parasztház és műszaki emlék mellett ott állt egy Gyergyóalfaluból vagy 30 évvel korábban odatelepített fűrészmalom. Az egy hétre tervezett feladatunk az volt, hogy a múzeum udvarán lévő miniskanzenben található fűrészmalom műszaki állapotát felmérjük. A fiatal, dinamikus igazgató ugyanis egy „Vízhajtású szerkezetek élő múzeumát” kívánt létrehozni a városban. Ebben az időben került ugyanis a múzeum tulajdonába a

Gyergyószentmiklós külterületén lévő Tinka-malom (gabonaörlő) és egy hozzá tartozó nagyobb terület a malmot működtető Békény-patak mentén. Ide akarta áttelepíteni a múzeumigazgató a múzeum udvarán lévő vízfűrész.

Sajnos a műszaki felmérés megállapítása szerint a múzeumba történő telepítés óta eltelt 30 év és az áttelepítés szakszerűtlenségei miatt a fűrész statikai szerkezeti elemei és működtető alkatrészei olyan rossz állapotba kerültek (a faelemek egy része elkorhadt, a fém alkatrészek korrodáltak), hogy a fűrész nem-hogy áttelepíteni, de gyakorlatilag megmozdítani sem lehet. A felmérés utáni beszélgetést követően meggyeztünk, hogy a Békény-patak melletti területre építünk egy vadonatúj, de a hagyományokat teljesen követő fűrészmalmot.

A fellelhető szakirodalom, valamint a mi korábbi felméréseink és egyikét Gyergyó környéki település fűrészemlékei alapján 2004 őszétől elindult a tervezés. A 2005 áprilisára elkészült, részletesen kidolgozott tervdokumentációt a tervező kollégával együtt vittük ki a helyszínre és egyeztettük a múzeumigazgatóval. 2005 nyarán 12 fős csapatunk 10 napra tervezett etapban nekiállt a fűrészmalom építésének. Szállásul a helyszínen lévő Tinka-malom helyiségeit kaptuk meg. Élelmészünket

A technika beépítése és a próbavágás – 2007

A Tarisznyás Márton-díj átadása

egy közeli étteremben oldották meg. A múzeum igazgatója biztosította az építéshez szükséges faanyagot. A terület tisztítása és a patakon épített ideiglenes híd megépítése után nekifogtunk a fából készült épület elkészítésének.

A 14 cölöp lyukainak kiásása és a cölöpök beültetése igényelte a legtöbb időt a kötött talaj miatt. Sajnos a terület nem biztosított ideális vízszintes magasságot a kis lejtés miatt, így felülcsapó rendszerű vízkerék helyett derékba csapó rendszert kellett építenünk. A jól előkészített anyagok és a pontos tervek gyorsították a munkánkat. A csapat nagyon hamar összeszokott és 3–4 fős brigáddá szerveződve végeztek el egy-egy munkafázist. A 10 nap elteltével a tervnek megfelelően állt az épület teljes szerkezete, sőt terven felül sikerült a két oromfalat is lezárni. 2006 nyarán a mi csapatunk mindössze 4 fővel 1 hetet töltött a munkák helyszínén. Az előkészített 18 mm-es deszkákkal a helyi építési szokásoknak megfelelően behéjaltuk (befedtük) az építményt. Ugyancsak ennek az évnek a nyarán és őszén a helyi mérnök-vállalkozó, dr. Márton László által vezetett csapat elkészítette az általuk tervezett 3 méter átmérőjű

vízkerék koszorúit, a gerendelyt (főtengely), amiket be is építettek. Szintén ez a csapat építette a patakból leágaztatott malomárok fából készített vízcsatornáját (laj) és a zsiliprendszert.

2007 nyarára is nagyon sok munka maradt még, így 14 fős csapattal dolgoztunk 2 hétig. A diák- és tanárönkéntesekből összeállt teljes csapat nagy energiával látott munkához. A főtengelyre el kellett készíteni a 72 tölgyfa foggal ellátott gyorsító fogaskereket (bélkerék), majd ezt fel kellett fűzni a küllők segítségével a főtengelyre, végül pedig centrírozni. A gyorsító áttétel-

hez készült a 10 fogú fa orsókerék, valamint a két tömör laposszíj tárcsa is. Amíg a csapat egyik része a hajtóművön dolgozott, egy másik brigád a fűrészjármot és annak vezetékeit építette. A rönkkocsit és az előtolóművet szintén gyergyói asztalosmester készítette a fiával. Miközben készültek a gépészet fa alkatrészei, lassan az épület külső burkolata is befejeződött.

Az utolsó nap a hajtómű és a fűrészkeret összekapcsolásával és a finombeállításokkal telt el. Mire megérkezett a Duna TV helyi stábja egy rövid riportfilm készítéséhez, addigra minden elő volt készítve a próbavágáshoz. Sajnos a gyenge vízhozam miatt csak egy kis átmérőjű rönköt sikerült deszkává metszeni, de a siker és a megelégedettség így is tökéletes volt. A városi múzeum kis ünnepség keretében Tarisznyás Márton-díjat adományozott a „gatterkommandó” részére. Ebben a díjban azok részesülnek, akik kiemelkedő tevékenységükkel hozzájárulnak Gyergyószentmiklós városa kulturális értékeinek megmentéséhez. ■

Az építő csapat az elkészült fűrészmalomban – 2007